2e JAARG. MAANDBLAD No. 1 HOOIMAAND 1937

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

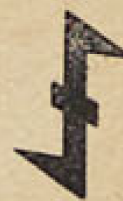
UITGAVE - STICHTING DER VADEREN ERFDEEL - WERKGEMEENSCHAP VOOR VOLKSKUNDE
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
BEHEER - POSTBUS 2 - LEIDEN - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

Odal

In Zuid-Zweden — dat met Denemarken en Zuid-Noorwegen vermoedelijk het oorsprongland onzer voorouders is — kan men nog heden tal van sporen dezer oude bewoners vinden. Niet alleen door uit de aarde opgedolven vondsten, maar inzonderheid in den vorm van in de rotsen gegrifte teekeningen, die van ongeveer vier duizend jaar geleden dateeren. Zij zijn uit den zoogenaamden bronstijd, een periode die op den steen-tijd volgde en aan den ijzer-tijd voorafging, d.w.z. uit den tijd dat de menschen aldaar niet alleen hout, hoorn, been en steen tot gebruiksvoorwerpen en sieraden verwerkten, maar ook het brons daaraan hadden toegevoegd.
Deze teekeningen beslaan vaak geheele rotsoppervlakten, zijn dikwijls levensgroot en er moet een oneindig geduld noodig zijn geweest om, met de betrekkelijk primitieve gereedschappen, de harde rotsen te bewerken. Afb. 1 geeft een gedeelte van een dezer rotsen weer. Men ziet daarop bovenaan een radkruis en daaronder twee voet-afdrukken. Daarnaast een of ander dier en daar weer naast een cirkel met een punt. Daaronder twee met een lijn verbonden cirkels en rechts daarvan een figuur, die misschien een boom en misschien een mensch moet verbeelden. Onder deze figuren zijn twee onvoltooide afbeeldingen van schepen; dit is af te leiden uit de vele schepen-afbeeldingen op andere rotsen. Daaronder volgen van links naar rechts een hert of rendier, een kleiner dier, hoofd en schouders van een mensch, een achtspakig rad en een voetafdruk. Daaronder tenslotte weder een diervoorstelling, een voetafdruk, een mensch, blijkbaar in aanbiddende houding en een soort wagen, waarop een radkruis. Op andere voorstellingen ziet men tallooze schepen, menschen met opgeheven speren en bijlen, boomen, dieren, kruisen, cirkels, spiralen, enz.
Jarenlang heeft men deze teekeningen bestudeerd, zonder de beteekenis er van ook maar bij benadering te doorgronden. Meer en meer helde men er toe over om er een religieuse beteekenis aan te hechten en thans gelooft men met vrij groote zekerheid te kunnen zeggen, dat zij in het bijzonder met een zonnevereering verband houden. Daartoe hebben vondsten uit lateren tijd (bijv. de vermaarde vergulde zonnewagen uit Trundholm) veel bijgedragen. En het is ook begrijpelijk, dat de bewoners van het hooge Noorden voor de zon een bijzondere vereering hadden. De twee groote hemellichamen, de zon en de maan, hebben steeds de belangstelling der menschen gehad, vooral dergenen, die in Gods vrije natuur leefden en niet, zooals talloozen onder ons, hun dagen in de asphalt- en baksteenwoestenijen onzer steden slijten. Hoe dichter de menschen bij den evenaar woonden, des te meer stond de maan in het middelpunt hunner belangstelling, want deze gold voor hen als de hemelsche tijdmeter. Met haar wisselende schijngestalten bracht zij als vanzelfsprekend een maand van vier maal zeven dagen en deze werd in de zuidelijke streken de grondslag voor alle verdere tijdrekening.De zon kon in deze gebieden niet als tijdmeter dienen, want zij beschreef daar, dag in dag uit, vrijwel denzelfden boog door het luchtruim en bepaalde dus voor de bewoners slechts dag en nacht. Hoe noordelijker men komt, des te meer beteekenis krijgt echter de zon als tijdmeter. Wel bestaat ook daar de maan als zoodanig, maar de zon, die in deze noordelijke streken het verschil tusschen zomer en winter en den tijdsduur van het jaar aangeeft, werd uitteraard van veel grooter beteekenis geacht. Hier kwam nog een tweede factor bij. In het Zuiden — en dit gold temeer naarmate men dichter bij den evenaar kwam — was de zon de verschroeier van al wat leefde; in het Noorden daarentegen was zij de levenbrengster, die de barre koude overwon, het weldoende hemellichaam, dat de aarde verwarmde en deze ieder jaar opnieuw scheen te bevruchten. In overeenstemming daarmede werd op den dag der winterzonnewende door onze voorouders de wedergeboorte der zon als het grootste feest gevierd en ook het ontsteken van vreugdevuren op den een-en-twintigsten van Lentemaand — de tegenwoordige gekerstende Paaschvuren — als de zon de noordelijke helft van haar jaarlijkschen loop begint, duidt op hetzelfde.
Tot op den huidigen dag worden bij de meeste Indogermaansche volken — de volken dus die veel van hun taal, godsdienst, zeden en gebruiken aan het Noordras ontleenden — omstreeks den vier-en-twintigsten van Wintermaand feesten gevierd, die, hoewel vermengd met andere bestanddeelen, duidelijk op de andere zonnefeesten, die omstreeks dienzelfden dag gevierd werden, terug te voeren zijn.
Maar ook de zomerzonnewenden, omstreeks den vier-en-twintigsten van Zomermaand, waren voor onze voorouders feestdagen van hooge beteekenis. Zooals de winterzonne-

Afb. 1.

wende de dag was van de geboorte der nieuwe zon, was de zomerzonnewende de dag waarop de zon stierf, d.w.z. meer en meer aan glans verloor, na eerst een half jaar steeds hooger aan den hemel geklommen te zijn.
Volgens sommige onderzoekers nu wordt de figuur van afb. 1, die uit twee met een lijn verbonden cirkels bestaat, voor het zinnebeeld dezer beide zonnen gehouden. Onmogelijk is dit niet, want de vele cirkels in de Zweedsche rotsteekeningen stellen vrij zeker de zon voor. De twee verbonden zonnen kunnen dus de winterzonnewende- en zomerzonnewende-zon voorstellen, maar een direct bewijs hiervoor is er niet.
Wel is er echter een aanwijzing uit veel lateren tijd, die in deze richting wijst.

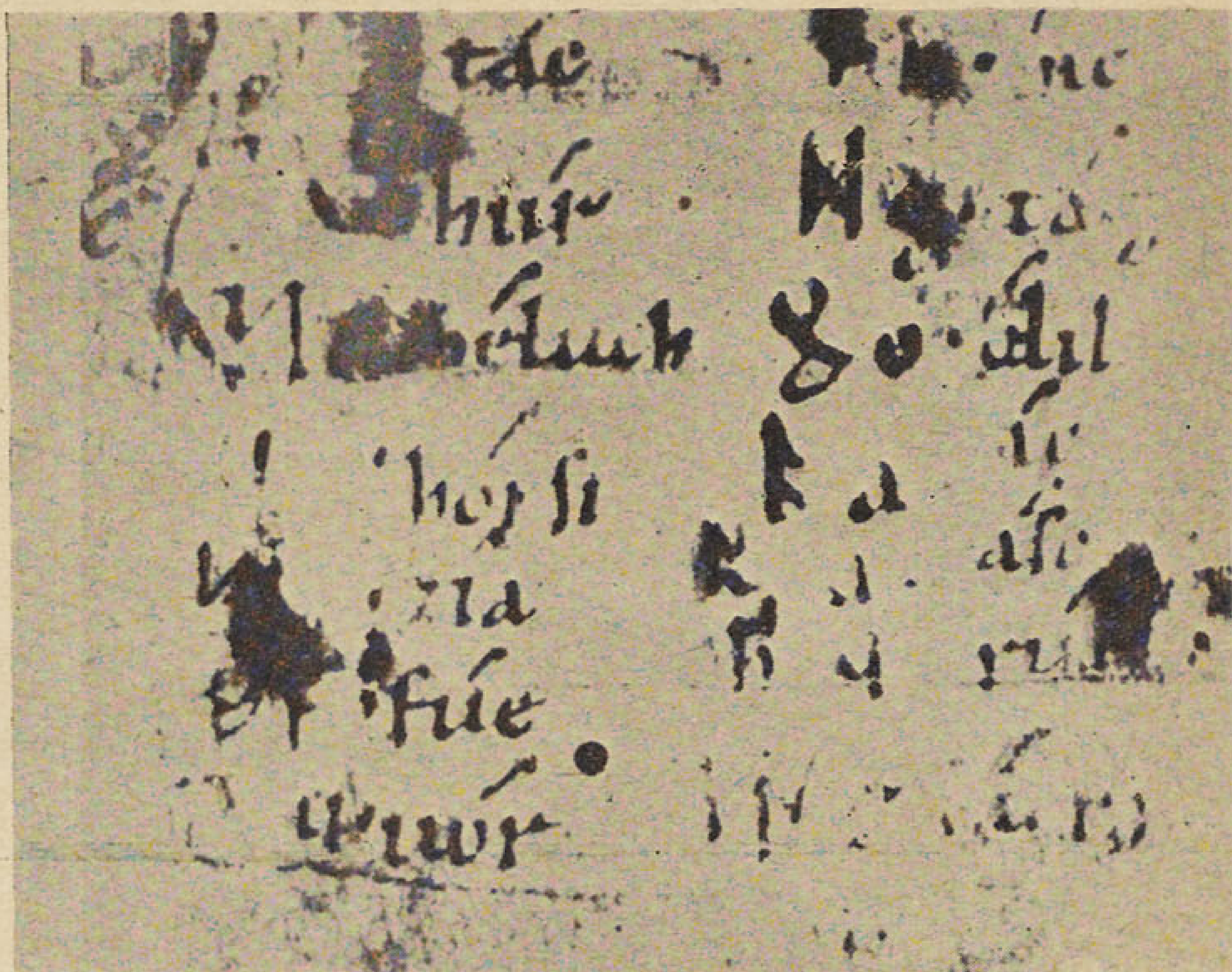
Afb. 2 vertoont een deel van een vaticaansch handschrift, de zgn. Annales Brunwilarenses (Codex mebr. urbin 290) een uit een klooster te Brunnweiler bij Keulen komend stuk uit het jaar 988. Het is een futhark d.w.z. een alphabeth der oude Germaansche runen, de letterteekens onzer voorvaderen, die later door de Latijnsche zijn verdrongen, hoewel zij nog tot ver in den Christelijken tijd bleven voortbestaan.
Onder de runen van dit handschrift komt nu als vijfde van onderen voor de o, met den naam odil, in den vorm 8, precies de herhaaldelijk bij de rotsteekeningen voorkomende afbeelding.
Merkwaardigerwijze is alleen in dit eene handschrift deze vorm der odil-rune bewaard gebleven. In de andere futharks heeft zij andere vormen.
In de lange Noorsche runenrij is de vorm ᛟ en de naam „odal", terwijl in de Angelsaksische runenrijen, die voor ons land uitteraard van meer beteekenis zijn, de volgende varianten voorkomen:

a op het in de Theems gevonden mes ᛄ;
b in het Angelsaksische runenlied ᛟ, met den naam ethel, (oudere naam oethil);
c in het Angelsaksisch alphabeth volgens het Salzburger handschrift ᛟ, met den naam óedil.

De beteekenis van dezen naam is „erfgoed".
Men zal zich afvragen, wat voor verwantschap er kan bestaan tusschen dezen naam en de hierboven aan de figuur 8 gehechte beteekenis van beide zonnen, die wij ook de noordelijke of middernacht-zon en zuidelijke of middagzon kunnen noemen. Misschien dat de Germaansche mythologie ons hier een vingerwijzing kan geven.
Felix Dahn heeft een der voorstellingen hier uit als volgt weergegeven:

Thor stand am Mitternachtsende der Welt,
Die Streitaxt schwang er, die Schwere:
„So weit der sausende Hammer fällt
Sind mein das Land und die Meere!" —
Und es flog der Hammer aus seiner Hand,
Flog über die ganze Erde,
Fiel nieder am fernsten Südensrand,
Dass alles sein eigen werde.
Seit dem ist's freudig Germanen-recht
Mit den Hammer Land zu erwerben:
Wir sind von des Hammergottes Geslecht
Und wollen sein Weltreich erben.

Tot goed begrip hiervan diene, dat bij landneming of landtoebedeeling onze voorouders gewend waren de grootte te bepalen door een hamerworp. In het gedicht nu werpt Thor den hamer van middernacht tot middag, d.w.z. van Noord tot Zuid. Om Thors aldus verworven erfgoed te verzinnebeelden zou geen beter symbool dan de odil-rune, de 8, de voorstelling van Noord-zon en Zuid-zon, te vinden zijn.
Hoe dit zij, de naam van de rune, die in hoofdzaak tot de drie vormen 8, ᛄ en ᛝ terug te voeren is heeft de beteekenis van „erfgoed" en deze naam is met dezelfde beteekenis tot den huidigen dag bewaard gebleven. [1])

Afb. 2. Bladzijde uit de „Annales Brunwilarenses"; in de rechterzij 3e van boven: de odil.

In Zweden spreekt men thans nog van Odalbonden (Odalmannen of Odalboeren) en dit houdt verband met de tegenstelling tusschen erfgoed (odal) en verleend goed (feodal). Het begrip „feodaal" is van lateren tijd en opgekomen door het ridderschapswezen; het begrip odaal is oeroud en heeft betrekking op bezit, waar geen ander aanspraak op kan maken.
Oorspronkelijk waren Germaansche gronden gemeenschappelijk bezit. Deelen van dit bezit werden later aan den enkeling overgedragen. Ook was het de gewoonte om in veroverde landen grond onder de vrije mannen te verdeelen. De aanvoerders of de koningen kregen grootere, de overige vrijen kleinere, oorspronkelijk even groote stukken. Ook deze gronden droegen den naam van odal of allod, waarvan het woord allodiaal nog afkomstig is. Het eigenlijke karakter van allodiaal bezit bestaat dus daarin, dat

[1]) De runen werden eertijds in hout of steen gesneden en pas later op op papier geschreven. De verschillende techniek bracht dit verschil mede, dat van vele runen zoowel hoekige als ronde vormen bestaan. De geschreven 8 heeft dus vermoedelijk een hoekige voorganger gehad 8; de ronde vorm voor de ᛄ is ᛄ een rune die iets gewijzigd als ᛄ voorkomt en dan merkwaardigerwijze den naam „ger" of „gaer" draagt, hetgeen „jaar" beteekent; een opmerkelijk feit in verband met de hierboven aan de 8 gehechte beteekenis. De ᛟ is een ronde vorm voor de ᛟ, maar, zooals wij later zullen zien komt ook de vorm ᛟ voor.

Afb. 3. Het jaartal 1481, waarin de „halve odal" als 4 gebruikt is, op een ouden schoorsteen.

het een door den wil van het geheele volk of door een volkswet toebedeeld en gegarandeerd vrij eigendom is, waarvan de bezitter gewoonlijk allerlei rechten bezat, zooals bijv. vrije jacht en visscherij. Merkwaardig is, dat men nog in de Middeleeuwen goederen, welke „allodiaal" waren, vrij en eigen bezit, waarop geen leenheer recht kon doen gelden als „zonneleen" aanduidde.

Hoe en wanneer de [teken] of [teken] en verwante vormen in de plaats van de [teken] of [teken] getreden zijn is niet bekend. Uit het navolgende zal blijken dat beide vormen nog lang naast elkaar voortbestonden. Wellicht zijn [teken] [teken] [teken] e.d. bedoeld als halve [teken] en [teken], om welke reden dan ook. Een dergelijke halveering kwam althans in een ander (wellicht verwant) opzicht voor. Tot in de vijftiende eeuw was het namelijk gebruik om de 4 als helft van 8 te schrijven als [teken] (Afb. 3). Aangezien, zooals wij hieronder zullen zien, het zinnebeeld [teken] op gelijksoortige plaatsen voorkomt als [teken] is het dus niet onmogelijk dat waar [teken] als 4 verband houdt met de 8, het zinnebeeld [teken] dus eveneens nauw verbonden is met [teken] of [teken] Niet alleen dus dat de oude naam voor al deze varianten dezelfde was, ook de eene vorm is dus vermoedelijk uit de andere ontstaan.

Hoewel de naam en de beteekenis van het oude zinnebeeld alleen in woorden als allodiaal-bezit en odalbonden is blijven voortbestaan, heeft zich het zinnebeeld onafhankelijk daarvan, ofschoon zooals blijken zal voor een deel onderbewust ontwikkeld en wij kunnen van de twee hoofdtypen, die wij de heele en de halve odal zullen noemen de volgende varianten terugvinden. Met dit terugvinden bedoelen wij dan dat deze zinnebeelden ook nog in de laatste eeuwen en wel tot den huidigen dag toe worden aangetroffen in gebouwen en woningen hetzij met een duidelijke symbolische bedoeling, soms half- of onbewust als zoodanig en meestal als gewoon traditioneel versieringsmotief.

De ontwikkeling der beide grondtypen is als volgt vast te stellen:

A heele odal:

1. [teken] [teken] [teken] [teken] (a, b, c, d)

2. [teken] [teken] [teken] [teken]

3. [teken] [teken]

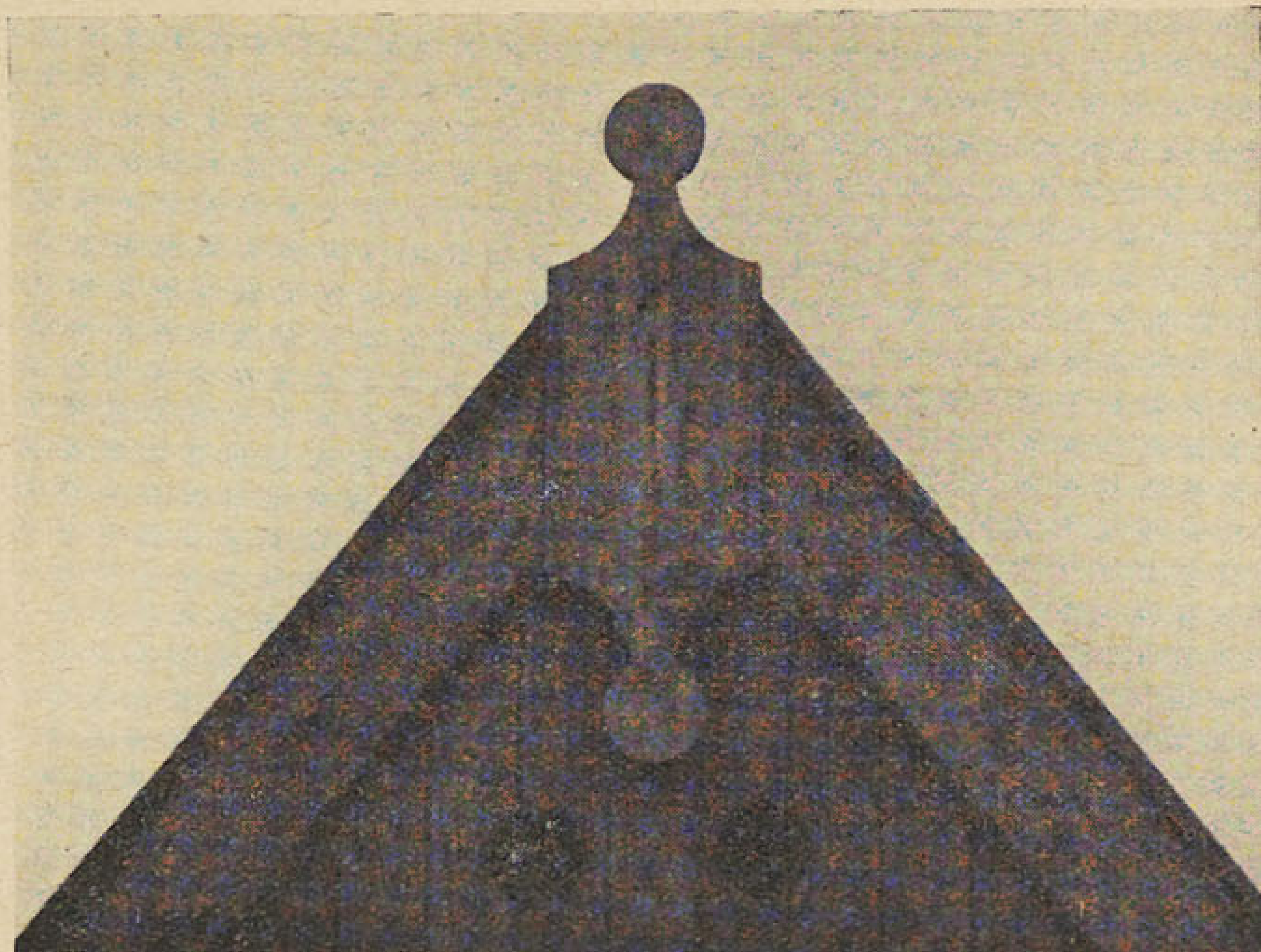
B halve odal:

1. [teken]

2. [teken] [teken] [teken] (a, b, c)

Behalve deze hoofdvormen, vertoont ieder type verschillende varianten.

Het eerste type [teken] (1a) wordt nog maar zelden aangetroffen. In de Groote Kerk te Doesburg vinden wij het

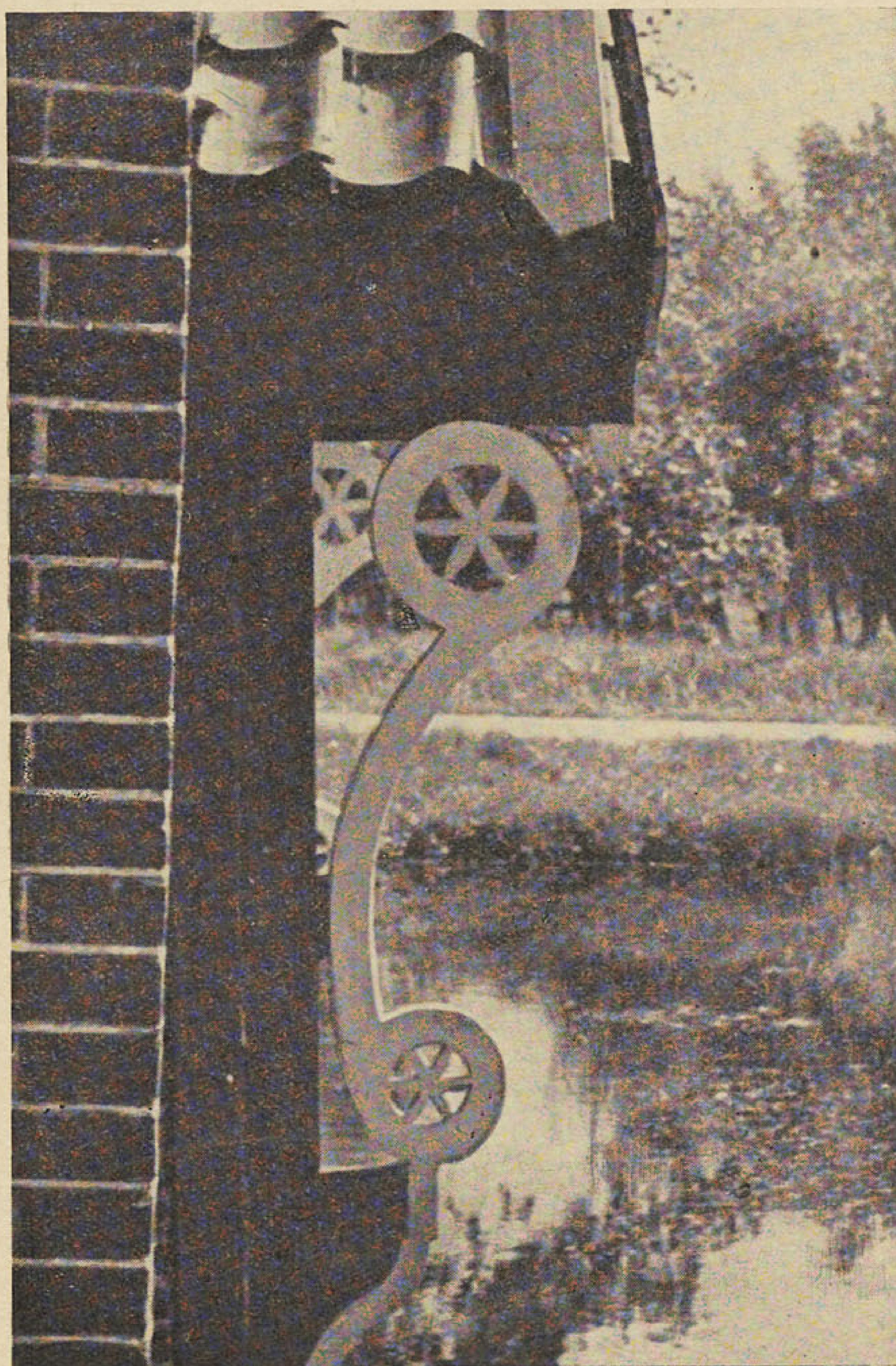

Afb. 4.

[teken] als huismerk op een der grafsteenen, verbonden met een zinnebeeld, dat eveneens op de zonnesymboliek terug te voeren is. Voorts treffen wij het o.a. aan als lichtopening in raamluiken [2]), als zolderraam-versiering en als geveltopteeken. Van de laatste toepassing geven wij een voorbeeld in afb. 4.

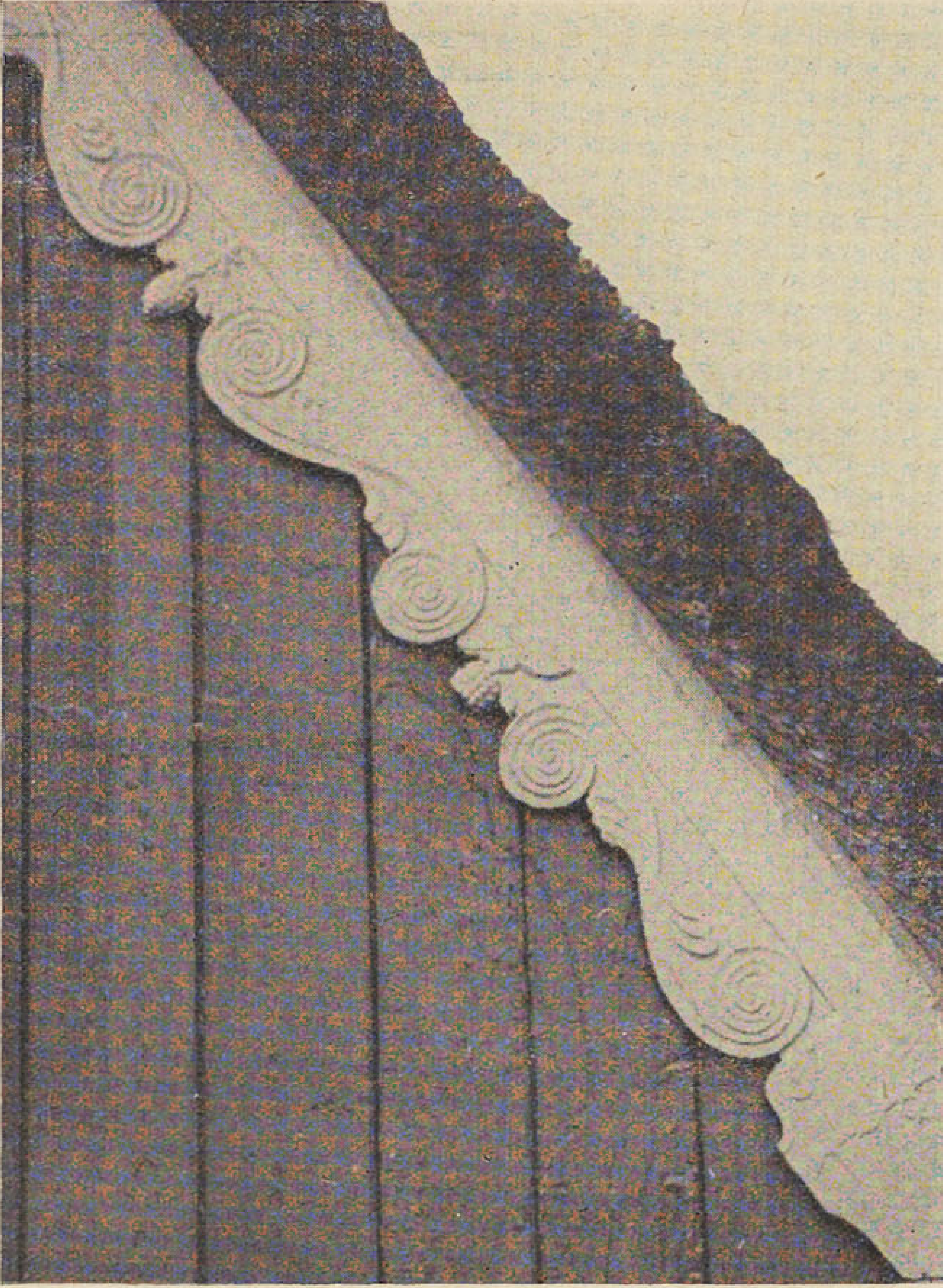
Het onder 1b genoemde soort [teken] komt meer voor. Wij geven als voorbeeld een afbeelding van een boenhok uit Lopik (afb. 5). Dit heeft buitendien het opmerkelijke, dat

[2]) Het is opmerkelijk hoe veelvuldig, ook tegenwoordig nog, juist de oude zonne-zinnebeelden als lichtopeningen in raamluiken worden gebruikt.

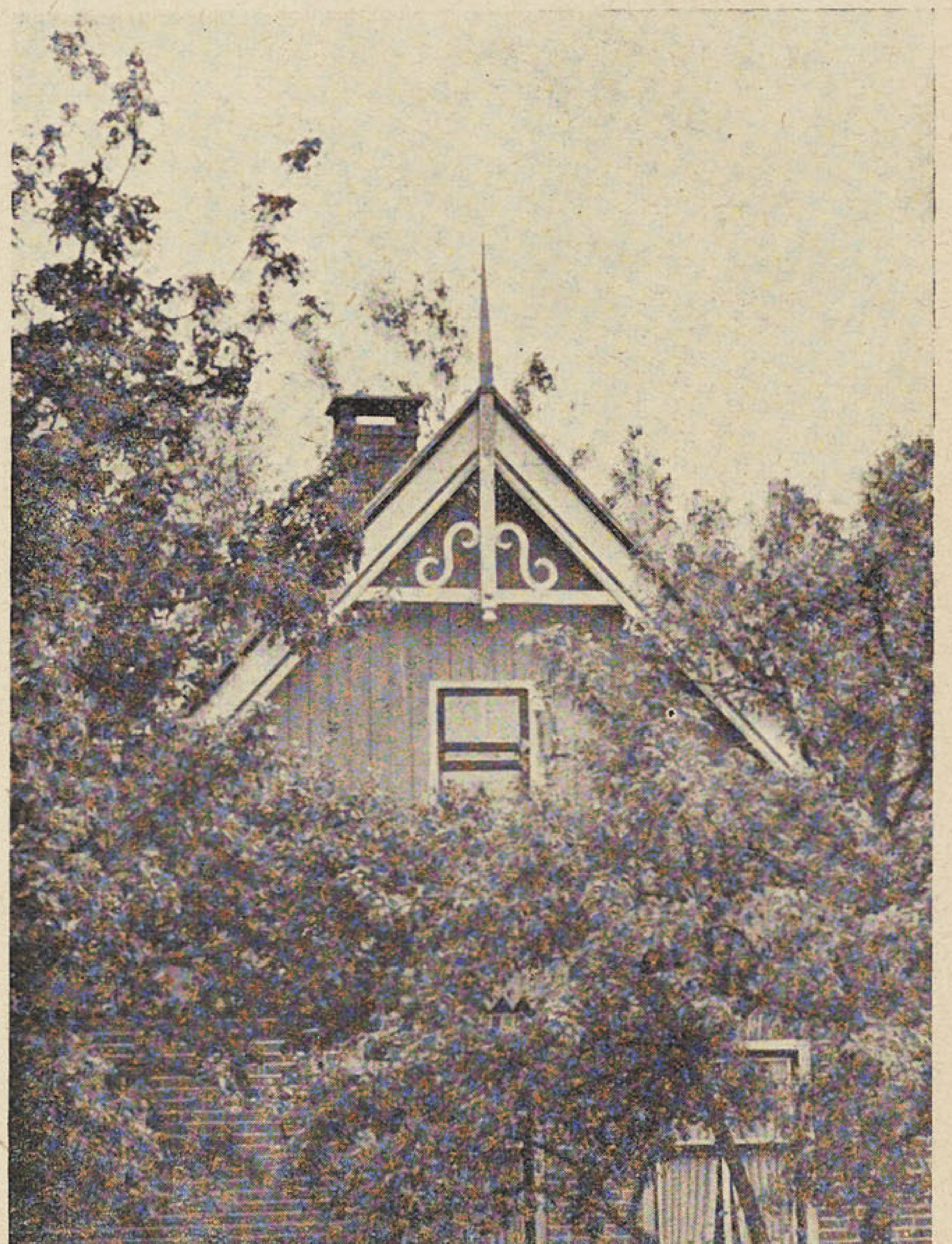
Afb. 5. Odal in den vorm van A. 1 b.

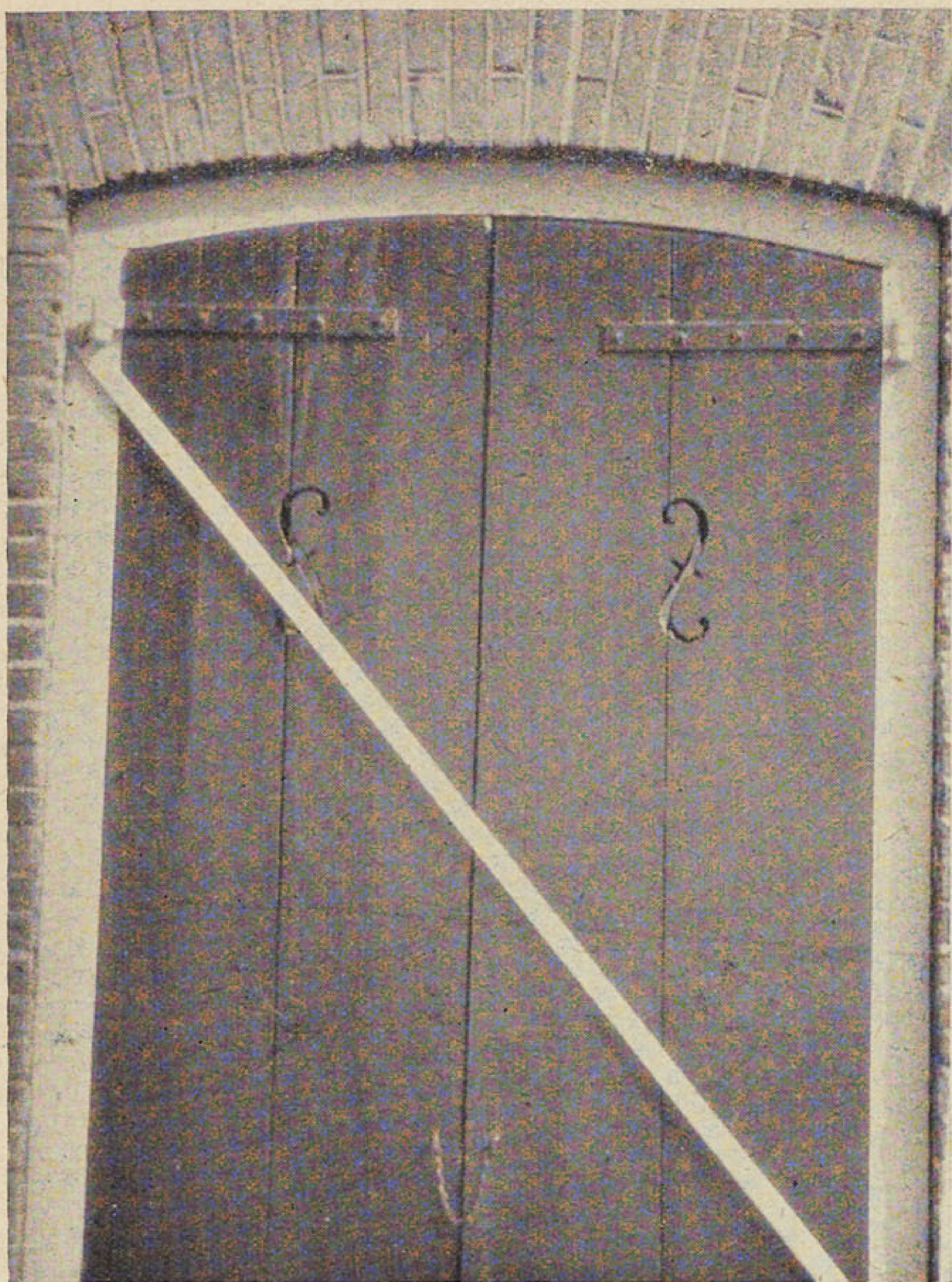

Afb. 6. De vorm van A. 1 c.

de beide cirkels een zesster bevatten en derhalve het zoogenaamde zonnerad vormen. Deze voorstelling past dus geheel in de gedachtengang, dat ons zinnebeeld de door een lijn verbonden zonnen van winter- en zomerzonnewende voorstelt.
Ontelbaar is het aantal voorbeelden dat van de soorten 1c en 1d te geven zou zijn, de § en de S. De laatste zien wij hoofdzakelijk aan daklijsten, emmerrekken, boenhokken, e.d. waar men de onderkant, inplaats van met een rechte lijn, met een opeenvolging van S-figuren afwerkte.
De dubbele spiraal (1c) is evenals de figuur van afb. 5 een voorstelling van twee aan elkaar verbonden zonnen, want de spiraal was het zinnebeeld der spiraalvormig hooger klimmende winterzon en afdalende zomerzon. Een mooi voorbeeld van deze dubbele spiraal is de daklijst-versiering van afb. 6 te Wervershoof (N.-H.) uit het jaar 1781. Tusschen de tweede en derde spiraal zien wij bovendien nog de zesster.
Een tweede voorbeeld van de dubbele spiraal vinden wij in afb. 7, een gevelversiering van een huis te Hoorn en een derde in afb. 8, een lichtopening van een raamluik te Teuge. De laatste heeft een dwarsstreepje, dat bij alle typen van de „lange odal" voorkomt. Vaak is het dwarsstreepje slechts aan één zijde ʑ en ook deze vorm is tot in de grijze oudheid terug te vinden.
Van de hoekige odal ᛟ is het mooiste voorbeeld dat wij kennen in de kerk te Borculo te vinden. Deze, door de cycloon van 1925 zwaar geteisterde kerk is met zorg gerestaureerd en de in zijgevels en toren ingemetselde oude zinnebeelden zijn grootendeels gespaard gebleven. Aan deze kerk zullen wij nog een apart artikel wijden, en wij volstaan dus met te zeggen, dat het in de 13e, 14e en 15e eeuw de gewoonte was, om in de kerken zinnebeeldige figuren te metselen met zwart gebrande steen. Deze figuren moeten tegen de roode baksteen fel afgestoken hebben, maar nu deze laatste verweerd is, zijn de figuren vaak moeilijk te ontdekken en te fotografeeren. Afb. 9 geeft een deel van de zijgevel van de kerk te Borculo waarin de ᛟ.
Overigens hebben wij dezen vorm van dit zinnebeeld alleen aangetroffen als lichtopening in raamluiken.
De vorm 2b ⧗ komt hoofdzakelijk voor als raamluik-beschildering, wij geven in afb. 10 een afbeelding van een dergelijk raamluik uit Woerden.
De vormen 2c en 2d ⌠ en ⌡ komen weder herhaaldelijk voor.
Het zijn de grondvormen van de in dit blad herhaaldelijk behandelde wolfsangel, die we vooral in stad- en familiewapens, als huismerken op grafzerken en soms ook als versieringsmotieven aantreffen. De eigenlijke wolfsangel heeft in het midden een dwarsstreepje; soms vindt men ook twee of drie dwarsstreepjes; ook ziet men wel een maalkruis op de middenlijn; ook wel, dat de dwarsstreepjes niet doorloopen. Het zijn alle kleine variaties, die meestal ter onderscheiding van de verschillende takken van een familie zijn aangebracht.
De twee vormen van de derde reeks ᛟ en ⧗ (3a en 3b) zijn te beschouwen als inkortingen van de ⫯ en ⧗ der tweede reeks (2a en 2b). De eerste, de ᛟ, komt voor als ingemetseld versieringsmotief in kerken en woningen, als raamstijlfiguur in bovenlichten van deuren enz. De tweede, ⧗, de zandlooper komt zeer veel voor als huismerk op grafsteenen, soms zonder meer, maar meestal met allerlei kleine toevoegingen. Wij zien het als raamstijlfiguur, als een der motieven van een versieringsgeheel van het bovenlicht van deuren, als zwart-wit motief in kiezel-stoepen, maar bovenal in de bekende raamluikbeschilderingen, waarbij dan in het midden, in omgekeerde kleuren, het zandlooper-motief in een cirkel wordt herhaald.
Thans overgaande tot de „korte odal" geven wij in afb. 11 een raam in het kerkgebouw te Lopikkapel. Voorts wordt deze vorm ook aangetroffen in huismerken op grafzerken.
Wij vinden daar dan zoowel de ᛟ als de ϒ.

Afb. 7. De S-vorm.

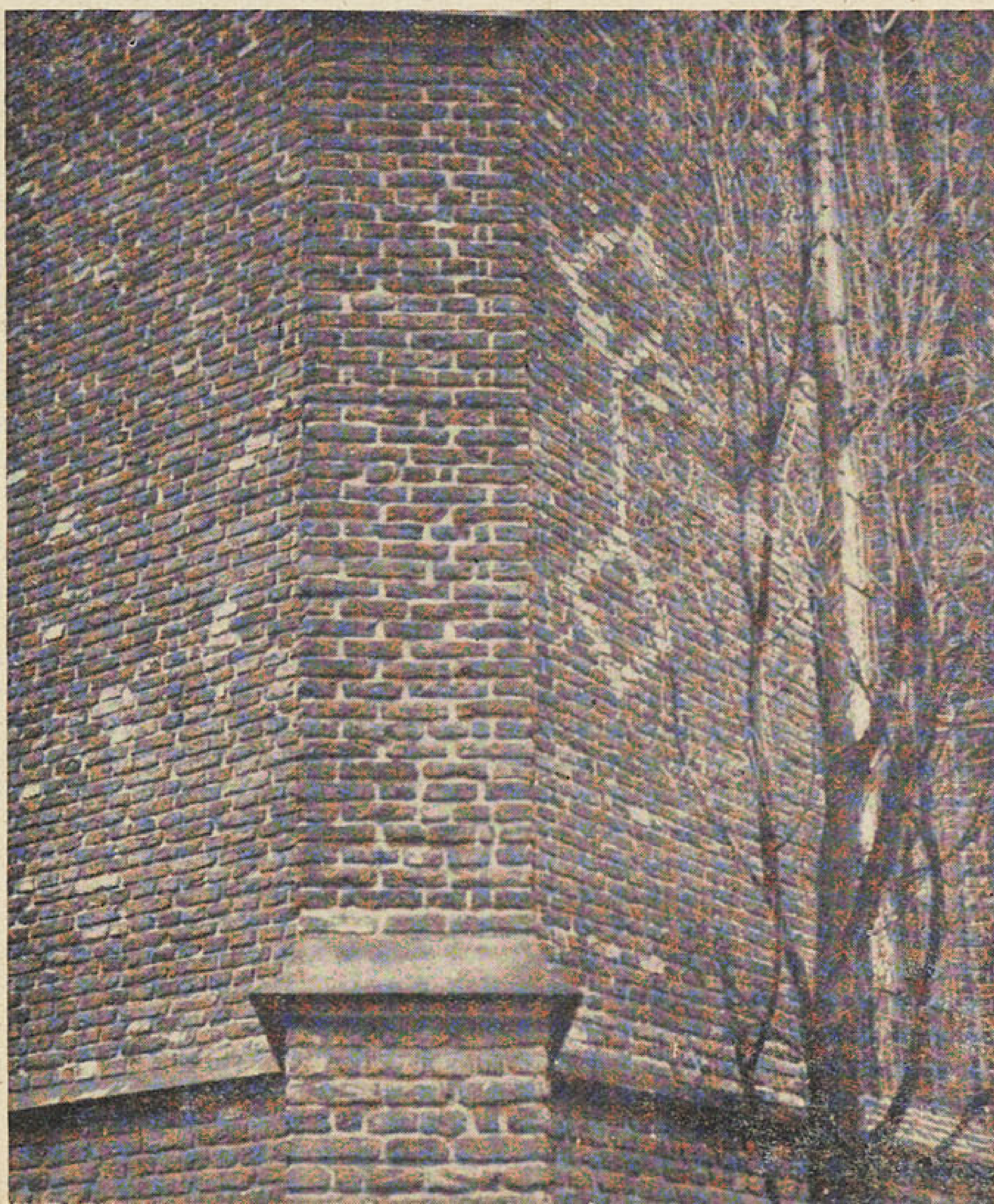

Afb. 8. S-vorm met dwarsstreepje.

Ditzelfde geldt voor de hoekige odal, de ᛟ (B2a). In dezen stand vinden wij deze rune in de kerk van Borculo, precies aan de andere zijde als de ⵗ (Afb. 12). In omgekeerden vorm, eveens als inmetseling, in de kerk van Doesburg. Eigenaardig is in verband met afb. 11 de in de kerktoren van Maartensdijk ingemetselde figuur, die precies dezelfde als die van afb. 11 is met dien verstande dat de lus niet rond maar hoekig is. Als we bedenken dat tusschen de vervaardiging van deze beide voorstellingen, waarvan de laatste nauwelijks nog zichtbaar is, een tijdsruimte van ongeveer 600 jaar ligt, dan wekt dit toch, in verband met deze geheele beschouwing, den indruk dat er iets meer dan toeval achter zit.
Overigens vindt men deze vorm zeer veel als huismerk.
De afleiding ⧖ hebben wij wederom in hoofdzaak als huismerk gevonden en hetzelfde geldt ook weer voor de derde in deze reeks, de rechtopgezette ᛟ nml. de 4 Aandacht verdient hierbij het feit, dat deze laatste overeenkomst vertoont met het cijfer 4 terwijl zijn dubbele tegenhanger de ⧖ als 8 gelijkenis heeft met het cijfer 8.
Terwijl wij hierboven zagen dat in de middeleeuwen 8 en ᛟ voor de cijfers 8 en 4 stonden, waarvan de eerste als zoodanig behouden bleef en de tweede verviel, zien wij thans dat van de hoekige tegenhangers, de 8 en de 4 de eerste verviel en de tweede als cijfer 4 behouden bleef.
Wij hebben ons in het bovenstaande uiteraard zeer moeten beperken. Uit het omvangrijke materiaal is slechts een greep gedaan om de hoofdvormen aan te wijzen en de ontwikkeling duidelijk te maken. Het aantal voorbeelden zou met zeer vele te vermeerderen zijn. Sommige vormen zijn vrij zeldzaam, omdat zij ouder zijn, in den ontwikkelingsgang door nieuwere zijn vervangen, ofschoon het wellicht ook van deze zeldzamer vormen voorbarig is te zeggen dat zij zeldzaam zijn. Het is immers mogelijk, dat de ons bekende voorbeelden met ettelijke nieuwe worden aangevuld, die tot nu toe aan de opmerkzaamheid ontsnapten. Andere vormen zijn bepaald algemeen of zeer algemeen te noemen. Tot deze behooren de vormen van de afbeeldingen 6 en 7, benevens het zgn. „zandloopertje". Het meest algemeen zijn wel dit laatste en de S-vorm van afbeelding 7.
Het ware de moeite waard, te trachten vooral de voorbeelden der meer zeldzame vormen op een kaart aan te teekenen, ten einde na te gaan in welke streken van Nederland zij voorkomen. Wellicht dat dit ons inzicht geeft in de mogelijke verbondenheid van bepaalde vormen met bepaalde stammen in ons volk. Uit een oogpunt van volkskunde zeer belangwekkende gevolgtrekkingen zouden daaruit misschien te maken zijn. Daarvoor is echter eerst een nauwkeurige verzameling van gegevens noodig. De lezers van De Wolfsangel, die in de komende vacantiemaanden hier of daar een der minder algemeene vormen van de odalrune tegen mochten komen, kunnen hiertoe het hunne bijdragen door ons mededeeling van hun vondst te doen.
Wie met een voor deze dingen geopenden blik om zich heen ziet zal aldra opmerken, dat het in ons land letterlijk wemelt van zinnebeelden, waaronder de S-vormige odalrune wel een der allermeest voorkomende is. En daaruit laat zich afleiden, dat de odal-gedachte al zeer diep in ons volk geworteld moet zijn geweest. Die gehechtheid aan de gedachte laat zich afleiden uit de gehechtheid aan het zinnebeeld, dat ook waar het niet langer in zijn diepe beteekenis werd begrepen toch bleef leven, omdat de beteekenis onbewust werd gevoeld. Het begrijpen van een zinnebeeld toch is iets van lateren tijd. Het wordt geschapen uit het dieper bewustzijn, uit de natuurlijke wereldbeschouwing van het ras. Het verraadt zijn zin ook zonder verstandelijk begrijpen aan allen, in wie de levensbeschouwing van het eigen ras met het bloed voortleeft, ook al zijn zij zich daarvan zelf niet verstandelijk bewust. Dit intuitief begrijpen van den zin vindt zijn laatste uitloopers in een hardnekkige gehechtheid „uit traditie" aan het zinnebeeld, waaruit het bewustzijn spreekt, dat het hier iets betreft, dat den meest eigen aard raakt. Eerst daar, waar onder den invloed van vreemde ideologieën of sterke bloedmenging de eigen aard verloochend wordt of in verwarring ten onder gaat, ziet men een loslaten van het overgeleverd zinnebeeld, dat niet langer den zin van het leven vermag uit te spreken. Het feit echter, dat niet alleen Nederland nog wemelt van odalrunen, maar dat nieuwe nog verschijnen bewijst wel, dat het zoover nog niet met ons volk gekomen is.

Afb. 9. Oude vorm, maar hoekig. Kerk te Borculo.

Afb. 10. Raamluik te Woerden. Vorm A. 2 b.

Volksadel van Boerenbloed

„Hooge peerden
Blaanke zweerden
Tinnen schuddels aan de waand
Dat is 't waapen van
Grunnegerlaand."

zegt een oud rijmpje met een kostbaren inhoud uit oer-Germaanschen tijd. Ook in Oost-Friesland is een dergelijk rijmpje bekend. Wat weet dit versje van vervlogen tijden in Groningerland? Het zegt iets van het wapen. Niet het wapen in den gewonen zin van het woord, waarmee wapenschild bedoeld wordt. Dit Groninger wapen, het gewestelijk embleem, bestaat uit een vierdeelig wapenschild, dat in het linkerbovenvak en het rechterondervak, den keizerlijken dubbelen adelaar bevat en in het rechterbovenvak en het linkerbenedenvak de elf harten die de onderdeelen van de Ommelanden voorstellen, zooals de zeven pompebladen in de Friesche vlag de aloude zeven Friesche zeelanden weergeven. Ter linker en ter rechterzijde van het Groninger wapen vinden we de opstaande leeuwen. Dit wapen, dat dagteekent uit de middeleeuwen, mist overigens eenig symbool voor het Oldambt en het saksische Westerwolde en kan dus nauwelijks gelden voor het geheele gewest. Een gewestelijk wapen moest eigenlijk vóór alles wortelen in het diepste volkswezen en zinnebeelden dragen die de geestelijke scheppingen zijn van de volksziel en den eigen aard van den bewonenden stam weergeven.
Intusschen bedoelt ons rijmpje niet dit soort wapen. Hier wil wapen zeggen: datgene wat het volksleven in 't bijzonder kenmerkt, wat het wezen en de kracht van het Groningsche volksleven uitmaakt en de levenshouding van den stam bepaalde en nog bepaalt, zoolang de stam zichzelve blijft.
Het rijmpje, dat waarden inhoudt, die in taaie volharding van geslacht op geslacht zijn overgedragen, voert ons terug naar de lang vervlogen tijden, die de invoering van het Christendom in deze gewesten voorafgaan. Het welt uit zuivere volksche bron en slaat op dien tijd, waarin onze vaderen nog hun oereigen germaansche boerencultuur bezaten, vrij van volksvreemde invloeden, zuiver gesproten uit Germaansch bloed op vrijen Germaanschen bodem. Het beeld van hooge paarden, blanke zwaarden en tinnen schotels aan den wand, ontsluit ons weer eens de geheele levende wereld der Germaansche boerenstammen, zooals die oorspronkelijk was en waarvoor in dezen tijd van volksch ontwaken en zelfbezinning de belangstelling groeiende is.
De wereld der vaderen — Midgard — was zeker geen wereld die in haar wapen den dobbelsteen en den drinkbeker, vervaardigd uit den schedel van den verslagen vijand voerde, zooals dragers eener vreemde cultuur in dit onzalige tijdperk willen doen gelooven — doch een wereld, levende uit eigen kracht, en bloeiende uit een eigen cultuur, welke zoo diep geworteld bleek dat hare onvergankelijke uitingen niet alleen gevonden worden in de graven der vaderen, maar ook nog door de levende nazaten in eere worden gehouden.
De Oostfriesche Volkskundige Lübkes zegt in zijn „Ostfriesische Volkskunde" dat de boerengeslachten het recht hadden zich met het zwaard aan de zijde te laten trouwen en verder te allen tijde wapens mochten dragen. De levende bewijzen voor deze vrije boerenrechten zijn vandaag nog te vinden op het boerenland.
Bij verscheidene boerengeslachten in Groningerland vindt ge het zwaard als sieraad aan den wand of aan den muur in de lange gangen, die in de groote Groninger hoeven voorkomen, als zinnebeeld van het oude, vrije boerenweerrecht, dat dus bewust nog voortleeft in de Groninger boerengeslachten.
Meer nog dan de „blanke zweerden" komt ge de „hooge peerden" tegen en wel in onderscheidene vormen — nu eens ziet ge een fier en edel ros afgebeeld in gevel of bovenlicht van een deur eener boerderij, dan weer een paard gespannen voor den ploeg — elders komt het voor als windvaan, al of niet bereden.
Boven op den Martinitoren in Groningen staat het Saksenros als windvaan. Hier verving St. Maartens paard het Germaansch-Saksisch ros. Want de stad Groningen ontstond uit een saksische boerennederzetting op het einde van den Hondsrug en vormde een voorpost in de lage Friesche landen.
Het fier springend ros, zoo veelvuldig in afbeeldingen voorkomend, leert ons dat het „hooge peerd", het edel rijdier, nog leeft in de Groninger volksziel. Het paard dat gespannen voor den ploeg nog menige gevel eener boerderij siert, vertelt dat het boer-zijn en de bodemarbeid diep geworteld is in de volksziel.
Ploegen werden reeds vierduizend jaren vóór Chr. door onze vaderen gebruikt. Opgedolven ploegen leeren ons

Afb. 11. Kerkraam te Lopikkapel. „Halve odal."

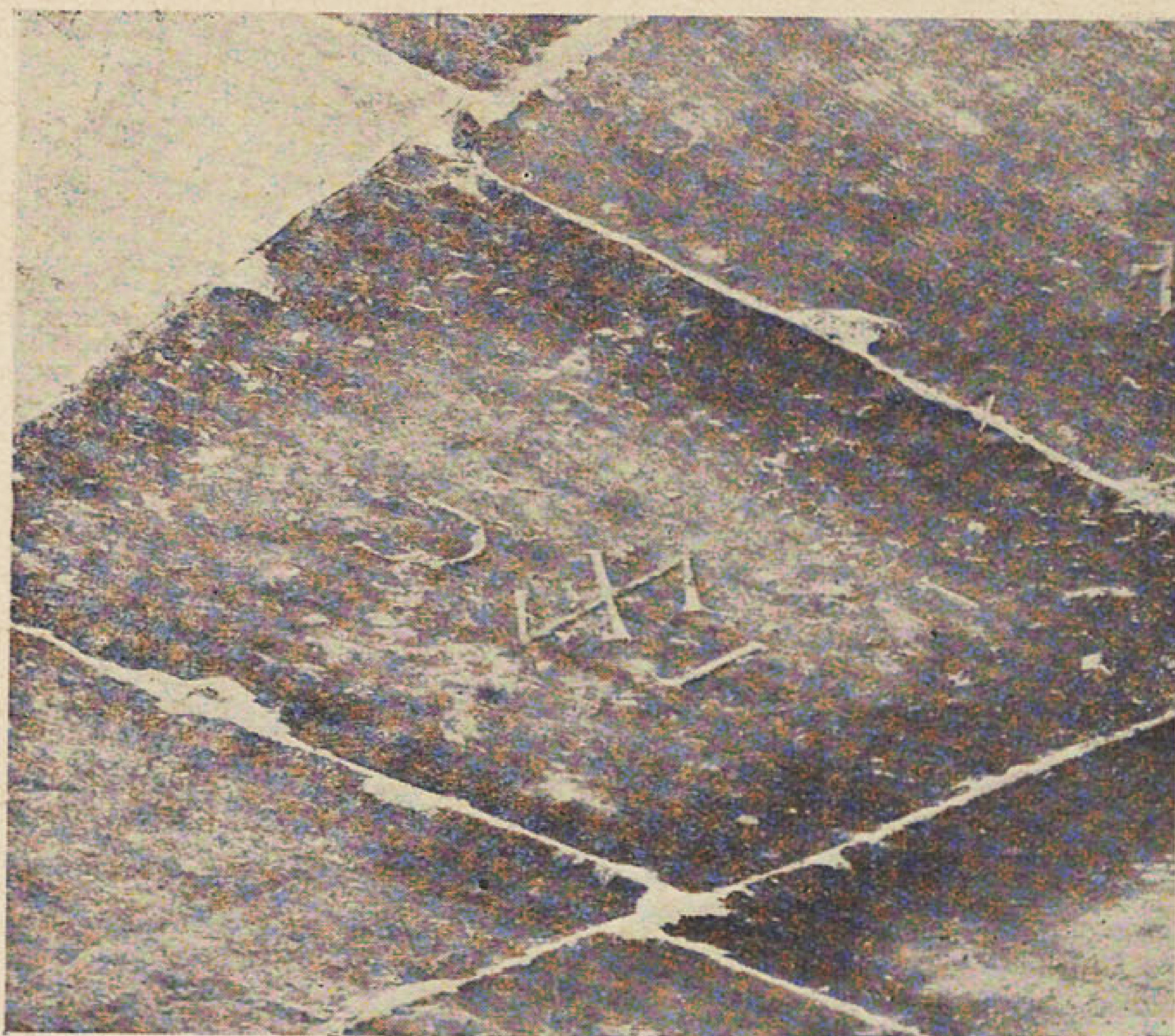

Afb. 12. Ingemetselde „halve hoekige odal" in de kerk te Borculo.

dit. Uit den bodemarbeid en het ploegen van den Germaanschen boer groeide alle Germaansche cultuur. Zonder boerenoorsprong is de cultuur der Germaansche volkeren niet denkbaar.
De „schuddels aan den waand" zijn de uitingen van de sobere en hoeve-gebonden cultuur der vaderen ,waarbij de practische waarde steeds samenging met een zinvolle en harmonische versiering en uitvoering. Het gebruik, de huiselijke omgeving te sieren met schotels en borden, leeft overigens nog voort in alle lagen der bevolking. Bij plechtige gebeurtenissen in het volksleven, zooals onlangs bij het prinselijk huwelijk, worden nog steeds herinneringsborden vervaardigd, zij het dan ook dat de industrie de uitvoering en de vervaardiging van den volkschen kunstenaar heeft overgenomen.
Wij willen het beeld dat wij bezig zijn ons te vormen van het leven, den oorsprong en den aard der vaderen ,die ook onze aard is, voltooien met een vierde en even waardevol getuigenis uit het verleden.
Een Groninger boerderij met den daarbij behoorenden cultuurgrond wordt veelal „heerd" genoemd.
Zoo heet de proefboerderij, in eigendom bij de Groninger Mij van Landbouw: „Jacob Sypkens heerd". Dit wil zeggen, dat de heerd oorspronkelijk het eigendom was van het geslacht Sypkens. Dit „heerd" is hetzelfde woord als haard. In Groninger dialect is de heerd de haard ,het haardvuur, dat vroeger in het Germaansche boerenleven zoo'n belangrijke rol speelde en waarom zich heel het hoeveleven afspeelde. Dit haardvuur was heilig en mocht nooit uitdooven. Zoo is het te verklaren, dat de geheele hoeve, die aan een boerengeslacht behoorde, den naam „heerd" kon krijgen.
Eigenlijk is de naam heerd niet volledig. De volledige benaming voor een volle hoeve, „een plaats" met bijbehoorende cultuurgronden is „edele heerd". Een edele heerd is een hoeve met minstens 30 deimt, juk of grazen land. Toen in latere eeuwen de zin en de beteekenis van het „edele" verloren gingen tengevolge van volksvreemde invloeden, verdween ook het woord uit het taalgebruik.
Dit „edele" is het zelfde woord als het Germaansche odal, verlatijnscht tot allodium.
Het Germaansche „odal" dat onze vaderen symboliseerden in de odalsrune, is in eersten zin het goddelijke in het leven en in de natuur, in het heelal, het al. Het is de goddelijke kracht, die het leven wekt; de zonnewarmte en de milde regen, die de aardkracht ontboeien en het graan in het voorjaar op de akkers doet ontkiemen en groeien. In tweeden zin beduidt odal de levendragende hoevegrond als godsgeschenk aan den mensch. Vandaar dat men in Germaansche landen spreekt van odalshoeven, in middeleeuwsche rechtstermen van allodiën en in 't Germaansche Groningerland van edele heerd.
In derden zin slaat odal op de edele volkseigenschappen, gegroeid uit bloed en bodem als godsgave.
De tijd is voorbij, dat de Germaansche samenleving overwegend een boerensamenleving was. Maar de diepe gedachte, die in het oud-Germaansche odal-begrip schuilt: de verbondenheid der beide godsgeschenken bloed en bodem, als grondslag van heel ons bestaan en gansch onze cultuur, behoudt ook voor dezen tijd haar volle waarde.
„Arbeid adelt" zegt een Nederlandsch spreekwoord. Het begrip „adel" is ontleend aan de odalsgedachte van den Germaanschen boer. Edel is, wie leeft als de boer: in dienenden arbeid voor zijn geslacht; eigen bloed en bodem ongerept bewarend om aan het nageslacht te kunnen doorgeven wat hij van het voorgeslacht ontving. In dien odalsgeest kan elkeen arbeiden; het voorvaderlijk erfdeel, het heil van hun geslacht kunnen allen hoeden. Zij zullen ervaren, dat zulk een arbeid inderdaad adelt en „heil" brengt. In de Germaansche wereldbeschouwing, welke zich in het enkele woord „odal" laat samenvatten, ligt daarom de toekomst van ons volk.

Onze nieuwe Prijsvraag

Gedurende den eersten jaargang hadden wij een prijsvraag loopen, waarbij wij aan dengene, die ons als eerste vinder de foto van een in Nederland gevonden wolfsangel, zooals deze aan den kop van ons blad voorkomt, toezond, een kosteloos jaarabonnement ter beschikking stelden.
Wij hebben het genoegen gehad aan verschillende lezers zulk een kosteloos jaarabonnement te kunnen toekennen. De afbeeldingen van de ingezonden wolfsangels heeft men bij tijd en wijle in de nummers van den vorigen jaargang kunnen aantreffen. Wij hebben er ook nog enkele, die niet geplaatst zijn omdat de foto zich minder voor opname leende.
Nu de eerste jaargang voltooid is, zouden wij deze prijsvraag kunnen laten doorloopen. Maar het lijkt ons aardiger om een nieuwe uit te schrijven, waardoor ook de winnaars van verleden jaar weer voor een nieuwe vraag gesteld worden.
Aangezien wij dit nummer voor een groot deel aan de odalrune hebben gewijd, zullen wij deze tot onderwerp voor de prijsvraag van dit jaar nemen.
Wij vragen dus: wie zendt ons een foto van een odalrune in haar oudsten vorm, dus zooals deze voorkomt op de Zweedsche rotsteekeningen (zie afb. 1 op blz. 1 van dit nummer), voorkomende in Nederland. Aan den eersten inzender zullen wij wederom een kosteloos jaarabonnement op De Wolfsangel verstrekken.
Men lette nauwkeurig op den juisten vorm: die van afb. 1!
Wij hebben den indruk, dat het aantal inzendingen van wolfsangels verleden jaar grooter had kunnen zijn, dan het geweest is, omdat vele lezers gedacht hebben: dat vind ik toch niet. Zij hebben ongelijk gehad. Er zijn heel wat wolfsangels te vinden in Nederland, maar men moet ten eerste wat uit zijn oogen kijken en ten tweede eenigszins weten, waar men kijken moet. Wij hebben de eerste prijsvraag niet te moeilijk gemaakt, omdat wij de lezers wilden opwekken rond te zien naar het vele, dat er in ons vaderland te zien en op te merken valt. Daar zij intusschen opmerkzamer zijn geworden, is deze nieuwe prijsvraag iets moeilijker.
En nu: geef uw oogen den kost!

Beets- een Hollandsch dorp

Je komt er langs den ruigbegroeiden rug van een dijkje, dat zich kronkelt tusschen de innigstille zonbeschenen weilanden en den grijsblauwen Hollandschen hemel.
Er hangt een rustige grootsche wijding over dit land, dat zoo stil-aandachtig ligt in de trillende warmte van de namiddagzon. Links het spiegelende water van de ringvaart achter het hooge riet, rechts het groene land zoover het oog reikt; links het gekwaak van kikkers, rechts het zachte geknap van versch gras, met rustige regelmaat weggerukt en vermalen door een goedigen koeienbek.
Ook staat daar de boer, recht en stug in zijn blauwe kiel, stil eerbiedig bij zijn arbeid, stil eerbiedig voor dit land waarmee hij zich één voelt. Zoo, in ditzelfde land, onder dezelfde zomerzon, hebben zijn voorouders gewerkt, vele geslachten lang.
Eeuwenlang reeds verkeert deze boer met zijn God, met Wien hij spreekt door het rythmische geslijp van zijn zeis door het geknister der schuimendwitte stralen in den melkemmer, door den reuk van het warme hooi.
Het nietige dijkje beschermt de rust van het lage land tegen het water, een herinnering aan de dagen, nu lang geleden, dat in donkere nachten het water kolkend over het land stroomde en de schuren werden gebeukt door den zwiependen storm. Doch dat is lang geleden, en reeds lang is het wederzijdsch vertrouwen tusschen mensch en dijk hersteld. Hoog in de lucht schreeuwt de tureluur, ongerust over het goedverborgen nest, dat dreigt vertrapt te worden.
Geen enkel geluid, geen enkele beweging, die niet in volmaakte harmonie is met het geheel. Hier is genezing voor het opgejaagde hart van den stadsmensch; hier vindt hij zijn Vaderland terug; hier leert de koude verstandsmensch zijn God kennen.
Dan, zonder overgang, staat men midden in het dorp, vlak voor het oude vermoeid uitziende kerkje, het middelpunt van al deze boerderijen, het punt van samenkomst voor al hun bewoners.
Hier binnen en op het kleine kerkhof daarbuiten in de zon rusten de mannen en vrouwen van dit land, na den stuggen arbeid die hun leven was. De graven, die tezamen de vloer van de kerk vormen, zijn tijdloos; ze liggen naast elkaar, grootouder naast kleinkind; de steenen die hen toedekken beschreven met den wolfsangel en de vele andere oude teekens, die zoo nauw met ons volk zijn verbonden. En terwijl ik daar sta in die kleine verlaten ruimte, samen met hen die vóór mij kwamen, voel ik de heiliging van den eeuwenlangen arbeid, waaruit ikzelf ben voortgekomen.
Hier woont God tezamen met Zijn land en Zijn volk, een onverwoestbare vesting tegen de knaging der eeuwen.

Het gebruik van den Levensboom in het bouwbedrijf

Wanneer op een in aanbouw zijnd huis de eerste dakspant wordt geheschen, dan wordt deze vooraf versierd met een jong dennetje. Dat denneboompje, of zooals de bouwvakmenschen hem noemen, de Meiboom, blijft op het dak staan totdat dit bijna is dichtgetimmerd. Een oude aannemer te Ede (G.) vertelde hiervan: „Wanneer vroeger een boerderij werd gezet dan was dat meestal voor jonge menschen, die nog moesten gaan trouwen. Dan werd die jonge den op de eerste spant gezet als een symbool van het nieuwe leven dat er straks in dat huis komt. Bij het bouwen van schuren of stallen werd geen Meiboom geplaatst omdat daarin toch geen menschelijk leven komt. Men gebruikt een boomsoort die in de streek het meest voorkomt, wat op de Veluwe meestal de den is. In de steden doet men het bij gebrek aan jonge boompjes met vlaggen, maar dat is slechts voor nood! Het behoort een boompje te zijn!"
Bij de groote bouwbedrijven, waar de bouw tot een soort huizenindustrie verworden is, wordt aan deze mooie, oeroude Germaansche gewoonte niet meer de hand gehouden, omdat het „teveel tijd kost." Ook de gewoonte van „pannebier" drinken geraakt meer en meer in onbruik. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de steeds toenemende rationalisatie, die ook in het bouwbedrijf de oude zeden verdringt. Tot voor ongeveer tien jaar was de gewoonte nog algemeen, dat bij het pannen leggen, de eigenaar van het huis die werklieden op bier, het z.g. „pannebier" onthaalde.

Mededeeling

Met dit nummer gaat De Wolfsangel zijn tweeden jaargang in.
De uitgave van een tijdschrift als dit leek aanvankelijk een waagstuk. Dat de jonge uitgeverij NENASU de uitgave aandurfde, stemde hoopvol.
In deze hoop zijn wij niet bedrogen. Er bleek voldoende belangstelling voor ons streven om de uitgave voort te zetten.
Met dezen nieuwen jaargang nemen wij afscheid van NENASU als uitgeefster. Wij vonden de stichting „Der Vaderen Erfdeel", Werkgemeenschap voor Volkskunde, bereid de uitgave over te nemen en hopen daardoor den inhoud van De Wolfsangel nog te kunnen verbeteren, zonder het karakter van het blad te wijzigen. Wij danken NENASU inmiddels voor de goede zorgen, aan den eersten jaargang besteed.

DE OPSTELLER